

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. Випуск 2 (9) 2014

2. Kosenko Yu.M. Zahal'na pedahohika: navch. posib. dia stud. vshch. navch. zakl. – Mariupol': TOV «Drukarnia «Novyi svit», 2008. – 280 s.

3. Makarenko A.S. Pedagogicheskie sochinenija: v 8 t. – T. 8 / A.S. Makarenko. – M.: Pedagogika, 1986. – 336 s.

4. Osobystist' u systemi kolektyvnykh vidnosyn // Matviienko O.V., Vykhovannia shkoliariv – K., 2005. – S. 104–123.

5. Tkachenko A.V. Profesiinyi rozvytok osobystosti v praktytsi A.S. Makarenka: istoriko-pedahohichniy aspekt (1920–1935 rr.): monohrafiia / A.V. Tkachenko. – Poltava: PNPУ imeni V.H. Korolenka, 2013.– 342 s.

6. Fylosofskij entsiklopedicheskiy slovar' / gl. red.: L.F. Il'ichev i dr. - M.: Sov. entsykl., 1983. – 839 s.

УДК 374.013.83

Дернова Майя Григорівна – кандидат педагогічних наук, доцент, докторант відділу андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України

E-mail: maya_gordiyenko@mail.ru

ДУАЛЬНА МОДЕЛЬ ВИЩОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

У статті розглядається дуальна модель вищої професійної освіти дорослих в університетах країн Європейського Союзу. На основі аналізу визначень, особливостей та програм дуального навчання, представлена графічна концептуальна дуальна модель вищої освіти. Визначено, що дуальне навчання пропонує альтернативний підхід до традиційного викладання і навчання в університетах і потребує подальшого вивчення.

Ключові слова: вища професійна освіта, дуальна модель навчання, європейський простір вищої освіти, навчання дорослих, дорослі студенти

За останні десятиріччя у країнах Європейського Союзу спостерігається швидка переорієнтація більшості національних освітніх систем від соціалізації в національній культурі до розробки спільної освітньої політики щодо підготовки кваліфікованих фахівців для життя і роботи в умовах ринково орієнтованої конкурентної глобальної економіки. Одним із основних орієнтирів сучасної європейської політики щодо розвитку вищої освіти вважається створення можливостей для впровадження дуальних моделей вищої професійної освіти. У країнах Європейського Союзу набули широкого визнання проекти «Розробка європейських підходів і методів до дуального навчання» (DEWBLAM) [3] та «Кваліфікації дуального навчання» (WBLQUAL), призначені для розробки загальноєвропейських моделей, підходів і кваліфікацій до дуального навчання у вищих навчальних закладах Європейського Союзу з метою розширення доступу дорослих до вищої освіти. Оскільки наша країна є учасником Болонського процесу і вітчизняна система вищої освіти перебуває у стадії реформування й пошуку інноваційних моделей навчання, вважаємо актуальним дослідження моделей дуального

навчання в університетах країн Європейського Союзу.

Проблема дуального навчання у європейських університетах посідає зараз одну з провідних позицій. Це підтверджують роботи відомих європейських дослідників, таких як Д. Бауд, Дж. Бреннан, Дж. Гарнетт, І. Каннінгем, К. Костлі, Б. Літл, І. Ніксон, Дж. Релін, Н. Соломон, Б. Уокмен та інші.

Метою нашого дослідження є аналіз існуючих моделей вищої професійної освіти на засадах дуальності, тобто поєднання академічного й професійного навчання.

На загальноєвропейському рівні в галузі вищої освіти вживається термін *work-based learning (WBL)*, який ми інтерпретуємо як дуальне навчання. Сьогодні дуальне навчання є фундаментальним аспектом вищої професійної освіти, місією якої вважається допомога студентам у набутті знань, навичок та компетенцій, істотних у професійному житті [14]. У ході проекту «Розробка європейських підходів і методів до дуального навчання» (DEWBLAM) було розроблено Загальноєвропейську платформу дуального навчання у закладах вищої і професійної освіти, де зазначається, що:

1. Дуальне навчання у вищій школі може бути визначено як поєднання формальної освіти і неформального або інформального емпіричного навчання, отриманого на роботі і через роботу.

2. Дуальне навчання може бути інтегровано в особистісний та громадський капітал студента, і може оцінюватися на рівні компетенцій або кваліфікацій відповідно до 6, 7 і 8 рівнів Європейської рамки кваліфікацій.

3. Дуальне навчання робить вищу освіту життєздатною, дає їй можливість чутливо реагувати на соціальні вимоги динамічних ринків праці, навчання впродовж життя і нових галузей транс-дисциплінарних знань за допомогою:

– надання освітніх і науково-дослідних можливостей для дорослих студентів, тим самим покращуючи і полегшуючи безперервний професійний розвиток;

– підвищення цінності навчання, що забезпечує переваги для компаній, державних і приватних установ та організацій, або відповідає їх стратегічним цілям;

– зміцнення інноваційної діяльності вищих навчальних закладів та політики щодо навчання впродовж життя.

Аналіз зарубіжних праць із зазначеної проблеми свідчить, що у європейському просторі вищої освіти вживаються різні словосполучення, які мають відношення до дуального навчання, наприклад: *alternance training, work-based learning, work-integrated learning, work-related learning, flexible learning, co-operative education and problem solving*. Усі вони засновані на загальному розумінні важливості створення умов для поєднання теоретичних знань, набутих у формальному навчальному середовищі, з практичними навичками, набутими на робочому місці.

Акцент у дуальних моделях навчання робиться на тому, що має і повинно бути вивченим на робочому місці шляхом виконання роботи, взаємодіючи з колегами та реагуючи на робочі процеси і процедури.

Зазначимо, що дуальна система навчання була започаткована у Німеччині. Дуальною освіта називається тому, що містить у собі дві складові: придбання необхідних для професії практичних знань і навичок відбувається на підприємстві, а теоретична частина – у навчальному закладі [13]. Таким чином, відповідальність за процес навчання розподіляється між обома освітніми організаціями-партнерами. У Німеччині вищі навчальні заклади дуальної професійної освіти мають назву Cooperative University або Berufsakademie.

Університет кооперованої освіти (Cooperative University або Berufsakademie) був створений у Німеччині в якості нової моделі інтегрованого з роботою навчання у вищих навчальних закладах. Метою Berufsakademie вважалася реалізація традиційної німецької системи дуальної професійної освіти у вищій освіті. У 1972 році, співпрацюючи з трьома глобальними компаніями – Bosch, Daimler Benz (сьогодні Daimler-Chrysler) і Standard Elektrik Lorenz (SEL) – була розпочата ініціатива щодо розробки системи дуальної освіти для професійного навчання на університетському рівні. Ця ідея була викликана попитом на професійні навички високого рівня, який класичні дослідницькі університети не могли задовольнити. Водночас професійно орієнтовані вищі навчальні заклади, зокрема університети прикладних наук, також не могли гарантувати задоволення потреб промисловості [7]. У 1974 Баден-Вюртемберг, одна з найбільш економічно успішних земель Федеративної Республіки Німеччини, пілотувала новий державний проект щодо створення академії професійного навчання (Berufsakademie) або університету кооперованого навчання (Cooperative University). Сьогодні Баден-Вюртемберг має вісім таких університетів. Цю модель запровадили інші федеральні землі, так що в даний час існує 18 університетів кооперованого навчання в Німеччині відповідно до моделі землі Баден-Вюртемберг.

У широкому розумінні поняття «дуальне навчання» використовується для опису європейських університетських програм, що поєднують університети й підприємства, щоб створити нові можливості для навчання на робочих місцях [1]. Дуальне навчання формує університетський рівень мислення на робочому місці (оплачуваному та неоплачуваному) для того, щоб полегшити визнання, придбання та застосування індивідуальних і колективних знань, навичок і вмій для досягнення конкретних акредитованих результатів для студента, роботодавця й університета [6]. Так Д. Грей визначає три концептуальні ідеї дуального навчання, а саме: навчання через роботу, навчання для роботи та навчання на роботі [8]. Подальший розвиток визначення дуального навчання ми знаходимо у англійських дослідників П. Собєчовської і М. Майч, які зазначають, що у даній моделі навчання беруть участь студенти вищих навчальних закладів, які мають повну

зайнятість на підприємстві, їх програми навчання інтегровані у практичну діяльність на підприємстві і призначені для задоволення потреб як самих студентів, так і цілей підприємства або організації [12]. Водночас Європейський центр розвитку професійної освіти (Cedefop) визначає дуальне навчання як набуття знань і навичок через виконання і рефлексію на завданнях у професійному контексті, або на робочому місці [2].

Усі наведені визначення мають дещо спільне, а саме – включення компоненту робочої діяльності до навчальної програми.

Аналіз зарубіжних джерел також свідчить, що моделі дуального навчання різноманітні. Європейська комісія поділяє дуальне навчання на три моделі: учнівство, періодичне навчання в компанії й інтегроване навчання [5]. Воно варіюється від двотижневих практик в рамках навчальної програми до підготовки фахівців за програмою дуального навчання, де студенти мають свій власний контакт з компанією, а 4/5 навчання проходить у компанії.

Отже, дуальна модель вищої професійної освіти поєднує в собі класичну вищу освіту з професійною освітою або з практичною професійною діяльністю на підприємстві. Іншими словами, дуальне навчання відбувається на формальному (університетському) та неформальному (на робочому місці) рівнях. На неформальному рівні залучаються мережі і взаємодія з людьми як всередині так і за межами організації для отримання нових знань. Навчання вимагає як особистої рефлексії щодо результату, так і діалогу й зворотного зв'язку від інших, у тому числі колег і керівників. Зазвичай у дуальних моделях вищої професійної освіти беруть участь різні категорії дорослих студентів: 1) студенти денної форми навчання, які мають призначення на роботу, заплановане навчальною програмою; 2) студенти денної форми навчання, які працюють неповний робочий день (за сумісництвом); 3) дорослі, що мають повну зайнятість на робочому місці, але прагнуть вивчення предметів, пов'язаних з роботою в контексті знань, навичок і цінностей вищого навчального закладу. Спільною рисою цих груп є те, що дорослі виконують роботу, або виконують роль працівника [9].

На наш погляд важливо визначити особливості дуального навчання, тому що воно відрізняється від традиційного навчання низкою ознак. По-перше, дуальне навчання зосереджено навколо рефлексії щодо робочої практики; це не просто опанування набором технічних навичок, але критичне мислення і навчання через досвід. По-друге, модель дуального навчання розглядає навчання як результат дії і рішення проблем у робочому середовищі, і, таким чином, зосереджена навколо живих проєктів і проблем. Дуальне навчання також створює знання через загальну й колективну діяльність, яка передбачає обговорення ідей і проблем, прийняття рішень [11]. Нарешті, дуальне навчання вимагає не тільки набуття нових знань, але і формування мета-компетенції – уміння вчитися.

Отже, провідними *особливостями* дуального навчання у вищій школі можна визначити такі:

1. Встановлення партнерства між основними зацікавленими сторонами, такими як: роботодавці, студенти і ВНЗ.

2. Включення формального академічного визнання попереднього навчання і досвіду через систему акредитації (Accreditation of Prior Learning, APL, Accreditation of Prior Experiential Learning, APEL).

3. Наявність інноваційної та привабливої складової системи навчання на основі методології «змішане навчання» (blended learning), в тому числі різні форми навчання та викладання, що характеризуються:

- критичною рефлексією і рефлексивними діями, котрі пов'язують нові теорії з досвідом;
- практико-орієнтованими проектами, які задовольняють потребам всіх зацікавлених сторін і обумовлюються у навчальному договорі;
- методологією і методикою дистанційного та електронного навчання;
- індивідуальною підтримкою студента як освітньою установою, так і робочою організацією.

4. Оцінювання і формальна сертифікація результатів програм дуального навчання.

5. Проектування програм дуального навчання залежить від попереднього й поточного досвіду роботи дорослого студента. Навчальні програми можуть складатися з кредитів різних джерел, включаючи: договірні модулі дуального навчання; існуючі модулі курсів в університеті; акредитовані короткострокові курси; акредитовані програми навчання, надані роботодавцем; акредитовані модулі або курси, пропонувані іншими освітніми установами; акредитація попереднього навчання [10].

Дуальні навчальні програми, як правило, мають наступні характеристики:

1. Студент має зобов'язання як робітник, або має договірні відносини з підприємством. Студент узгоджує план навчання з представниками освітньої установи та підприємства. Різні студенти мають особисту траєкторію навчання.

2. Програма навчання відповідає потребам робочого місця і студента, а не заздалегідь складена освітньою установою в рамках дисциплінарного чи професійного контексту.

3. Відправна точка і освітній рівень програми встановлюється після того, як студент проходить процес визнання наявних компетенцій та ідентифікації навчання, у якому він бажає брати участь, а не на основі існуючої освітньої кваліфікації студента.

4. Навчальні проекти, як правило, проводяться на робочому місці. Вони орієнтовані на проблеми робочого місця і майбутніх потреб студента й підприємства. Частиною загального навчального плану можуть бути модулі інших провайдерів освітніх послуг та навчальних курсів.

5. Освітня установа оцінює результати навчання за договірними програмами відповідно до системи стандартів і рівнів кваліфікації. Така структура є обов'язково транс-дисциплінарною [1].

На рис. 1 представлені різні типи програм, які функціонують у різних університетах країн Європейського Союзу.

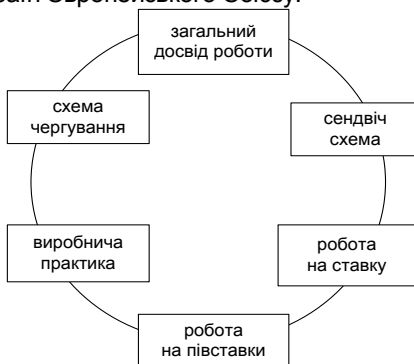

Рис. 1. Типи програм дуального навчання в університеті

Наприклад, у німецьких університетах розрізняють 3 усталені дуальні моделі [4]:

1. Вища освіта інтегрована з професійною освітою (ausbildungsintegrierend): містить в собі класичну вищу освіту з практичною професійною (перелік освітніх спеціальностей стандартизований). Умовою навчання за цією моделлю є, як правило, атестат про середню або середню фахову освіту, а також угода з підприємством.

2. Вища освіта інтегрована з професійною діяльністю (berufsintegrierend): ця модель розрахована у першу чергу на тих, хто має завершену професійну освіту або багаторічний досвід роботи за будь-якою спеціальністю. Навчання припускає продовження професійної діяльності, якщо вона змистовно пов'язана з напрямком навчання. Ця модель освіти доступна без атестата про середню або середню фахову освіту. Але обов'язковою є тристороння угода між університетом, студентом і підприємством.

3. Вища освіта інтегрована з виробничою практикою (praxisintegrierend): ця модель дуальної освіти передбачає проходження тривалої практики на підприємстві. Умовою прийому на цю модель освіти є атестат про середню або середню фахову освіту.

Стандартна модель вищої дуальної освіти в Німеччині передбачає, що практичні знання й навички (75-80 % загального обсягу навчального часу) здобуваються на підприємстві. Навчальний заклад дає необхідні теоретичні й основні практичні знання (20-25 % часу).

Отже, аналіз визначень, особливостей та програм дуальних моделей вищої професійної освіти в європейських університетах дає нам можливість представити концептуальну модель дуального навчання в університеті (рис. 2).

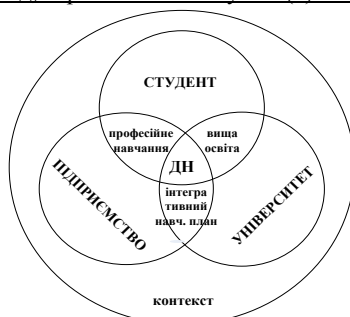

Рис. 2. Концептуальна модель дуального навчання в університеті

Як бачимо, дуальне навчання включає в себе поняття робочої діяльності в якості навчальної програми в рамках формального навчання в університеті. Воно включає в себе матрицю відносин між зацікавленими сторонами – роботодавцем, викладачем та студентом (працівником), що беруть участь у навчанні, в роботі і формуванні знань і навичок. Особливістю змісту навчання є інтегративний навчальний план, який складається спільно студентом, університетом і підприємством. Зацікавлені сторони діють у спільному контексті.

Вищевикладене свідчить, що дуальна модель навчання пропонує альтернативний підхід до традиційного викладання і навчання в університетах. Це практика, яка вимагає переглянути традиційне розуміння академічної ідентичності викладача й місця навчання. Тому подальшого розгляду потребують питання ролі викладача в дуальній моделі навчання, ролі професійного досвіду студента в навчанні тощо.

Література

1. Boud D. Work as the curriculum: Pedagogical and identity implications / D. Boud, N. Solomon // UTS Research Centre Vocational Education & Training Working Knowledge: Productive learning at work Conference proceedings 10-13 December 2000, University of Technology Sydney, New South Wales, Australia Working Paper 07 // University of Worcester [Електронний ресурс]. – Режим доступу 01.09.2014: <[http://www.worc.ac.uk/edu/documents/worknow07\(1\).pdf](http://www.worc.ac.uk/edu/documents/worknow07(1).pdf)>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
2. Cedefop (2011): Glossary – Quality in Education and Training. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
3. Developing European Work Based Learning Approaches and Methods // Socrates projects database [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 01.04.2014 <www.isoc.siu.no/isocii.nsf/projectlist/110226>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
4. Duales Studium – Studieren und Berufserfahrung [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 29.04.2014 <<http://www.hochschulkompass.de/studium/rundums-studieren/studienformen/duales-studium.html>>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
5. European Commission (2013): Work-based learning in Europe – Practices and Policy Pointers // European Commission [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: 18.09.2013 <http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/work-based-learning-in-europe_en.pdf>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

6. Garnett, Jonathan (2005) *University work based learning and the knowledge driven project*. In: *Work based learning in health care: applications and innovations*. Rounce, Katherine and Workman, Barbara, eds. Kingsham Press, Chichester.

7. Göhringer A. University of Cooperative Education – Karlsruhe: The Dual System of Higher Education in Germany. *Asia Pacific Journal of Cooperative Education* / A. Göhringer. – 2002. – 3 (2) . – S. 53-58.

8. Gray, D. (2001) Assessment series, 11 // Higher Education Academy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 01.04.2014 <www.heacademy.ac.uk/assets/York/documents/resources/database/id11_Briefing_on_Work_based_Learning.rtf>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

9. Little, B. et al (2006) *Employability and Work-based Learning*. ESECT Learning and Employability Series, Series One, Guide No. 7. York // Higher Education Academy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 25.08.2014 <http://www.heacademy.ac.uk/assets/York/documents/ourwork/tla/employability/id114_employability_and_work-based_learning_591.pdf>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

10. Masters awards by learning agreement (MALA framework) // Kingston University London [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 01.09.14 <<http://www.kingston.ac.uk/services-for-business/staff-development/masters-awards-by-learning-agreement/>>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

11. Raelin J.A. *Work-Based Learning: The New Frontier of Management Development* / J.A. Raelin. – New Jersey: Prentice Hall, 2000. – 143 p.

12. Sobiechowska, P. & Maisch. «Work-based learning: in search of an effective model», *Educational Action Research* / Sobiechowska, P. & Maisch. – M., 2006. – vol. 14, no. 2. – P. 267-268.

13. Was ist unter «duale Ausbildung» zu verstehen? // Universität Bremen [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 01.05.2014 <<http://www.s-hb.de/duale-ausbildung-de/>>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

14. *Work-Based Learning in Europe. Practices and Policy Pointers* // European Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 25.08.2014 <http://ec.europa.eu/education/policy/vocational-policy/doc/alliance/work-based-learning-in-europe_en.pdf>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

Dernova Maya – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Doctoral Candidate in the Andragogy Department, the Institute for Pedagogical and Adult Education of the NAPS of Ukraine
E-mail: maya_gordiyenko@mail.ru

WORK-BASED LEARNING MODEL IN UNIVERSITY: EUROPEAN PRACTICES

Summary. *One of the main trends of modern European policy in the development of higher education is creating opportunities for the introduction of work-based models in higher education. So the problem of work-based learning in European universities is predominant. This is supported by many European researchers. Since Ukraine is a participant of the Bologna process and its national higher education system is in reforming and finding innovative learning models, this research analyzes existing work-based models of higher education in European*

universities. Based on the analysis of definitions, features and curriculum, the author gives a graphical representation of the conceptual work-based model of higher education, which includes the working activity as a curriculum in formal learning at the university. It includes relationships among stakeholders - employers, teachers and students (workers) involved in the study. The feature of the training in the model is an integrative curriculum designed by a student, university and employee. Work-based learning partners act in a common context within the model. It has been determined that the work-based learning offers an alternative approach to the traditional teaching and learning in universities and requires deeper research.

Key words: *university education, work-based learning, European higher education area, adults learning, adult students.*

УДК 37.013.74(374.7)

Огієнко Олена Іванівна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу інноваційних педагогічних технологій Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України

E-mail: t-market@i.com.ua

МЕТОДОЛОГІЯ ПОРІВНЯЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ГАЛУЗІ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ

У статті визначаються методологічні підходи (системний, антропологічний, біографічний, етнографічний та ін.), методи (історичного, емпіричного аналізу; індуктивні, проблемні та ін.) порівняльних досліджень у галузі освіти дорослих; виокремлюються періодизації розвитку (суб'єктивно-імпліцитний (ХІХст.), об'єктивно-дескриптивний (перша половина ХХ ст.), аналітичний (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) і визначаються напрямки порівняльних досліджень у галузі освіти дорослих.

Ключові слова: *освіта дорослих, порівняльна педагогіка, порівняльно-педагогічні дослідження у галузі освіти дорослих, напрям, метод, періодизація.*

На сучасному етапі розвитку українського суспільства посилюється увага до порівняльно-педагогічних досліджень, які спрямовані на аналіз та інтерпретацію стану, загальних та відмінних особливостей, тенденцій розвитку педагогічної теорії та практики різних педагогічних систем у країнах та регіонах сучасного світу. Водночас важливою характеристикою сучасної епохи є підвищення соціальної ролі освіти дорослих як провідного фактору соціального та економічного прогресу. Тому не дивно, що у зарубіжних компаративістських дослідженнях освіта дорослих займає важливе місце. Інша справа в Україні. Хоча українська освіта дорослих і має певні традиції, але, останнім часом, вона розвивається та трансформується досить стихійно, а порівняльні дослідження у галузі освіти дорослих тільки розпочинаються.